

ŻYCIE NAUKOWE

SESJA NAUKOWA NT. „WOJNA DOMOWA W HISPANII (1936—1939) W POLITYCE MIĘDZYNARODOWEJ

W roku obecnym przypada pięćdziesiąta rocznica wybuchu wojny domowej w Hiszpanii, słusznie określonej jako preludium II wojny światowej lub ściślej — poligonem doświadczalnym lat 1939—1945. Choć minęło pół wieku od momentu buntu generała Franco, nadal wydarzenia lat 1936—1939 wzbudzają zainteresowanie opinii publicznej, a historycy znajdują dość zagadnień godnych zbadania i wyjaśnienia. Znajduje to odbicie w publikacji wspomnień, artykułów, rzadziej monografii.

Próbą przedstawienia wyników ostatnich badań na temat wojny domowej w Hiszpanii, a także formą odnotowania rocznicy była sesja naukowa zorganizowana przez środowisko historyków poznańskich (Instytut Historii Uniwersytetu A. Mickiewicza oraz Instytut Zachodni) z udziałem naukowców z Warszawy (Instytut Historii Ruchu Robotniczego ANS przy KC PZPR) oraz innych ośrodków naukowych z kraju. Przez dwa dni (27 i 28 maja 1986 r.) uczestnicy konferencji dyskutowali nad międzynarodowymi aspektami wojny domowej w Hiszpanii. Wydaje się słuszne, że główny nacisk położono na kwestię uwarunkowań międzynarodowych i roli, jaką wydarzenia w Hiszpanii odegrały w Europie w przededniu zbliżającej się wojny światowej z mniejszą uwagą traktując sprawy wewnętrzne i aspekty militarne.

Łącznie wygłoszono 16 referatów, z konieczności mniej miejsca poświęcając dyskusji. Pierwszy referat konferencji („Hiszpania w polityce europejskiej w okresie międzywojennym”), wygłoszony przez prof. A. Czubńskiego, miał charakter wprowadzający.

Autor przedstawił sytuację wewnętrzną w Hiszpanii tuż przed wybuchem wojny domowej: określił strukturę społeczną, warunki polityczne, zobrazował fakty i wydarzenia prowadzące do konfliktu wewnętrznego. Omawiając sytuację międzynarodową w owym okresie mówca podkreślił, że kraj ten znajdował się niejako na poboczu wielkiej polityki, mocno odbiegającej od zasadniczego nurtu polityki europejskiej. Główne zainteresowania skupiła Hiszpania na zagadnieniach kolonialnych, zwłaszcza posiadłościach marokańskich. Przełom nastąpił dopiero w 1936 r., kiedy zaostrzające się podziały polityczne, ideologiczne i militarne na kontynencie splotły się z wydarzeniami w Hiszpanii.

Zagadnienia militarne były przedmiotem wystąpienia prof. E. Kozłowskiego („Doktryny wojskowe stron walczących w Hiszpanii”). Mówca już na wstępie zaznaczył, że z formalnego punktu widzenia wojna domowa w Hiszpanii miała charakter lokalny, jednakże wobec zaangażowania się wielkich mocarstw wykroczyła poza ramy konfliktu lokalnego, stała się preludium do II wojny światowej. Doświadczenia hiszpańskie były wysoko cennie przez wszystkie siły zaangażowane, choć z pewnością Hiszpania nie mogła być wystarczającym poligonem doświadczalnym, chociażby uwzględniając wyjątkowe warunki terenowe i ograniczone możliwości zastosowania sprzętu wojskowego. Stąd też czasami wyciągano mylne wnioski taktyczne i strategiczne.

W kolejnym referacie („Międzynarodowy ruch robotniczy wobec wojny domowej w Hiszpanii”) prof. J. Tomicki przedstawił

wielce złożony i kontrowersyjny problem stanowiska europejskich partii socjaldemokratycznych i komunistycznych wobec konfliktu w Hiszpanii. Słuszne wydaje się być stwierdzenie mówcy, że do roku 1933, a nawet i później, Hiszpania traktowana była w międzynarodowym ruchu komunistycznym jako element peryferyjny. Również brak jedności w ruchu robotniczym, pomimo werbalnych zapewnień przywódców Międzynarodówki Socjalistycznej, stał się jedną z przyczyn polityki nieinterwencji, a w dalszej kolejności porażek republikańskich nie tylko na frontach, ale również na arenie międzynarodowej, zwłaszcza na forum Ligi Narodów.

Doc. A. Skrzypek rozszerzając temat własnego referatu („Rola i charakter pomocy radzieckiej dla Republiki Hiszpańskiej”) przedstawił obraz polityki Związku Radzieckiego wobec Republiki Hiszpańskiej, a także stanowisko Kraju Rad na arenie międzynarodowej w kwestii hiszpańskiej. Wydaje się słuszne stwierdzenie mówcy, że w drugiej połowie 1937 r. z powodu agresji japońskiej w Chinach, skomplikowanej sytuacji w Europie Środkowej, a także własnych problemów (walka z prawdziwą i domniamaną opozycją) Związek Radziecki wycofał się z Hiszpanii i ograniczył pomoc wojskową dla rządu hiszpańskiego.

Niezwykle ciekawy referat zaprezentował prof. W. Długoborski („Aktywność gospodarcza mocarstw europejskich w Hiszpanii w latach 1936—1944/1945”), skupiając szczególną uwagę na motywach interwencji mocarstw faszystowskich, które obok celów ideologicznych i politycznych dążyły również do opanowania hiszpańskich zasobów surowcowych, zwłaszcza minerałów o znaczeniu strategicznym. Mówca ukazał także niektóre z motywów brytyjskiej polityki nieinterwencji oraz nawiązania półoficjalnych kontaktów dyplomatycznych z generałem Franco w końcu 1937 r. Podobnie jak państwa faszystowskie, również Wielka Brytania zainteresowana była importem hiszpańskiej rudy żelaza.

Wiele ciekawego materiału zaprezentowali w swoich referatach obecni na sesji goście zagraniczni. Prof. Guido Verucci z Uniwersytetu Rzymskiego („Interwencja włoska w wojnie domowej w Hiszpanii”) omówił politykę

Włoch wobec konfliktu hiszpańskiego. Wychodząc poza sprawy militarne zaangażowania Italii po stronie generała Franco, mówca przedstawił całokształt polityki Włoch w tej kwestii przy jednoczesnym naświetleniu wpływu wojny domowej w Hiszpanii na kształtowanie się osi Rzym—Berlin i negocjacje brytyjsko-włoskie.

Następni mówcy zagraniczni: profesoro- wie Lothar Elsner i Ofried Dankelmann z NRD ukazali działania Niemiec w konflikcie hiszpańskim, przy czym ze szkodą dla całości wystąpienia mówcy skoncentrowali się na udziale niemieckich antyfaszystów w obronie Republiki Hiszpańskiej i stanowisku europejskich partii socjaldemokratycznych, zwłaszcza SPD.

Wielce interesujący wycinek z całokształtu zagadnienia wojny domowej w Hiszpanii omówił dr B. Koszel („Działalność Komitetu Nieinterwencji”). Mówca zaprezentował przyczyny i genezę polityki nieinterwencji oraz działalność powołanego w Londynie Komitetu Nieinterwencji. Ta powszechnie krytykowana instytucja, która czuwać miała nad przestrzeganiem układu o nieinterwencji, forsując fikcję niezaangażowania przyczyniła się wyraźnie do upadku Republiki Hiszpańskiej.

Działalność kolejnego forum międzynarodowego w kwestii wojny domowej w Hiszpanii omówił prof. S. Sierpowski („Problem hiszpański na forum Ligi Narodów”). Mówca ukazał heroiczną i bezskuteczną walkę rządu republikańskiego w Lidze Narodów oraz próby pozyskania europejskiej opinii publicznej dla obrony Republiki Hiszpańskiej. Pomimo prezentowania obfitej dokumentacji o interwencji włoskiej i naruszeniu układu o nieinterwencji przez oba państwa faszystowskie, hiszpańskiemu ministrowi spraw zagranicznych Alvaro del Vayo nie udało się odnieść spodziewanego skutku, ani w Radzie Ligi, ani u sekretarza generalnego, ani w komisjach Ligi. Jak gdyby to międzynarodowe forum było obojętne na wydarzenia w Hiszpanii.

Z dużym zainteresowaniem słuchacze odebrali tekst referatu przedstawiony przez prof. Cz. Madajczyka. Mówca klarownie i zajmująco omówił relację pomiędzy wojną domową w Hiszpanii a kulturą i sztuką

europęjską owych lat. Wynikiem wojny domowej były z jednej strony nieodwracalne szkody i straty, które w wyniku działań wojennych, a także barbarzyństwa dotknęły dzieła sztuki, zabytki i budowle. W zamęcie wojennym i akcjach represyjnych zginęło wielu wybitnych intelektualistów hiszpańskich, przedstawicieli kultury i sztuki z Federico Garcíą Lorcą na czele. Z drugiej strony wojna domowa w Hiszpanii stanowiła wydarzenie, które uwieczniono w literaturze i sztuce. Mówca podkreślił, że w obronie Republiki Hiszpańskiej zaangażowały się najteższe umysły, a wielu przedstawicieli świata kultury wzięło udział w walkach, chociażby Andre Malraux czy Ernest Hemingway. Ten ostatni uczynił wojnę domową tematem naczelnym swoich najlepszych książek.

Kolejnym rozwinięciem zasadniczego tematu sesji były referaty doc. M. Baumgarta („Stanowisko Wielkiej Brytanii wobec wojny domowej w Hiszpanii”) i dra A. Brzezińskiego („Francja wobec wojny domowej w Hiszpanii”). Autorzy omówili całokształt polityki obu zachodnich mocarstw wobec wydarzeń w Hiszpanii, ich stanowisko wobec walczących stron. W efekcie uzyskaliśmy obraz powiązań francuskiej polityki z brytyjską, włączenia Paryża w politykę *appeasement*, prowadzonego przez premiera Chamberlaina, a stosowanego także i w Hiszpanii.

Tematem ostatniego wygłoszonego referatu był udział polskich ochotników w wojnie domowej w Hiszpanii („Walka zbrojna Polaków w obronie Republiki Hiszpańskiej”). Autor, ppłk. dr Lech Wyszczałski, omówił skład socjalny i liczbowy Polaków walczących pod sztandarem Republiki Hiszpańskiej, ich dzieje i trudne drogi, które wiodły do Hiszpanii, wreszcie te operacje bojowe, w których oddziały polskie specjalnie się zasłużyły.

Do protokołu złożony został tekst dra

W. Olszewskiego pt: „Powstanie i działalność Brygad Międzynarodowych”.

W dyskusji, która towarzyszyła referatom wygłoszonym zarówno w pierwszym, jak i w drugim dniu obrad, zabrano głos m.in. kilku wybitnych znawców okresu międzywojennego: profesorowie Janusz Pajewski, Franciszek Ryszka i Henryk Batowski. Zwrócili oni uwagę na moralne, psychologiczne i gospodarcze spustoszenia, poczynione w narodzie hiszpańskim w wyniku wojny w latach 1936—1939.

Inne podnoszone w dyskusji głosy były albo uzupełnieniem informacji zawartych w referatach, podniesieniem kwestii pominiętych lub słabiej wyjaśnionych przez referentów, lub polemiką z niektórymi postawionymi kwestiami, tezami. W generalnym rozrachunku uczestnicy konferencji zgodzili się, że konieczne są dalsze badania nad zagadnieniem wpływu wojny domowej w Hiszpanii na układ sił i stosunki międzynarodowe w drugiej połowie lat trzydziestych. Dotychczas bowiem ta strona problemu w mniejszym stopniu interesowała historyków. Wynika to być może ze słabego, jak dotychczas, dopływu literatury naukowej na temat wojny hiszpańskiej, a przecież — jak podkreślali mówcy — międzynarodowy dorobek w tym zakresie jest ogromny. Stąd też poprzec należy inicjatywę organizatorów sesji w Poznaniu opublikowania przedstawionych podczas jej trwania materiałów w formie zwartej. Myśl taka zawarta została w wystąpieniu prof. A. Czubińskiego podsumowującego obrady. Uznał on materiał zaprezentowany na konferencji za ważny i wartościowy. Zwrócił jednak uwagę na pominięcie niektórych aspektów problemu, jak chociażby szeroko pojmowanych problemów socjologicznych, związanych z wojną domową. Nie pomniejsza to jednak znaczenia i wartości poznańskiej sesji.

JADWIGA KIWERSKA